

УДК: 159.98

Ігнатович О. М., канд.психол.наук

(Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України)

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПСИХОЛОГІЧНОГО КОНСУЛЬТУВАННЯ ДОРΟΣЛИХ З ПРОБЛЕМ КАР'ЄРНОГО РОЗВИТКУ

В сучасних умовах розвитку суспільства, освіти та науки успішна кар'єра є невід'ємною складовою самореалізації людини, засобом і чинником, що сприяють її самоствердженню у професійному світі, процесом, в якому найповніше реалізується інноваційно-професійний потенціал особистості. Успішно спланований і вдало реалізований освітньо-професійний план є запорукою кар'єрного розвитку особистості. Оскільки адаптація людини до життя в нових економічних і соціальних умовах призводить до розвитку тривалої психічної напруги і негативно впливає на психічне і фізичне здоров'я особистості (В.Берзін, А. Грідін, Л.Карамушка, О.Кокун, А.Мазаракі, С.Максименко, Л.Кулаковська, Т.Кулаковський, А.Маклаков, Г.Нікіфоров, О.Самойлов, С.Світозарова), то актуальності та соціальної значущості набуває психологічне консультування різних категорій дорослого населення з питань розвитку кар'єри. Проблема психологічного консультування з питань кар'єрного розвитку особистості завжди перебувала в центрі уваги фахівців і у теперішній час є актуальною та перспективною, особливо в контексті неперервного професійного розвитку людини та збереження її професійного здоров'я. Адже професійна діяльність може впливати на людину як позитивно, так і негативно. Останнє зумовлено впливом несприятливих факторів і особливостями діяльності: умовами придатності до життєдіяльності, соціально-психологічними, природними чи медико-біологічними чинниками, що здатні як окремо, так і у сукупності спровокувати не тільки деформації особистості, але й професійні захворювання, аж до необхідності зміни професії або взагалі відмови від професійної діяльності (С.Болтівець, В. Клименко, М.Корольчук, В.Крайнюк, Г.Ложкін, А.Маклаков, С.Максименко, Г.Нікіфоров, Л.Перелигіна,

В.Пономаренко, В.Стасюк, О.Тімченко, О.Філь, В.Шевченко). Так, на важливість психолого-педагогічного забезпечення освіти вказує чимало дослідників (І.Баєва, Г.Балл, І.Зимня, Л.Карамушка, Н.Кузьміна, О.Леонтєв, С.Максименко, Н.Чепелєва, Ю.Швалб, В.Якунін та ін.). Впродовж останніх років дослідниками у зміст освітньої діяльності разом з навчанням і вихованням вводяться складові психологічного супроводу (М.Бітянова, І.Дубровіна та ін.), підтримки (О.Асмолов, О.Бондаренко, О.Лідерс, Р.Павелків та ін.). У психологічній літературі вже чимало праць присвячені становленню особистості, а також розвитку особистості сучасних студентів (Л.Анциферова, Р. Вайсман, І.Кон, В.Лісовський, Л.Мітіна, Я.Мусек, А.Петровський, Х.Ремшмідт, В.Семиченко, Д.Фельдштейн, К.Штарке, Е.Еріксон та ін.). Особистісне і професійне становлення і розвиток студентської молоді у нових соціально-економічних умовах вивчали К.Абульханова-Славська, Л.Долинська, Б.Коссов, Б.Невзоров, Л.Темнова та ін. Теоретичному аналізу питань професіоналізму, розвитку творчості особистості присвячено роботи М.Боришевського, О.Кульчицької, Г.Ложкіна, В.Моляко та ін. Методологічні складові «я-концепції» й розвитку самосвідомості фахівців подано у дослідженнях С.Максименка, Н.Чепелєвої, Н.Шевченко, Т.Яценко та ін. У ряді досліджень узагальнено досвід в області організації і функціонування психологічної служби в системі освіти (І.Баєва, М.Бітянова, А.Деркач, І.Дубровіна, Є.Клімов, Б.Коссов, Н.Пейсахов, Н.Чепелєва та ін.), а також розглянуті проблеми психологічного і психолого-педагогічного супроводу й підтримки особистісно-професійного розвитку студентів психологічною службою ВНЗ (М. Дворяшина, Р.Павелків, Ю.Суховершина, Л.Темнова та ін.). Аналізу організації діяльності психологічних служб і консультування студентів у зарубіжних вищих навчальних закладах присвячені роботи І.Кондакова, П.Купки, А.Пожар, М.Рутік, П.Саутуарської, Ю.Укке та інших.

Сучасна система освіти не надає споживачам освітніх послуг для різних категорій дорослого населення в достатній мірі, послуг психологічного консультування з питань розвитку якостей конкурентоспроможної особистості,

навичок компетентної поведінки на ринку професії і праці, формування вмінь оцінювати особистісний кар'єрний потенціал і зовнішні обставини життя, від яких залежать вибір, планування кар'єри та реалізація кар'єрних задумів. Це призводить до неефективної поведінки суб'єкта кар'єри, помилки у виборі та здійсненні кар'єрних стратегій, що тягне за собою втрату психічного і фізичного здоров'я і деформації життєвого потенціалу[6].

Для вирішення вищезначених питань слід створити систему психологічного супроводу навчання різних категорій дорослого населення, основною структурною складовою якої буде професійна діяльність консультанта по кар'єрі. Консультування як основний вид психологічної практики переслідує головну мету: надання оперативної допомоги клієнтові у вирішенні його проблем. Мета цієї статті полягає у визначенні особливостей психологічного консультування з кар'єри як нової галузі професійної діяльності психолога на сучасному етапі, що виділяється в якості самостійної діяльності в силу затребуваності даної роботи в соціально-освітньому просторі і запитів практики психологічних служб.

У відповідності до вищевикладеного зазначаємо, що теоретико-методологічні засади психологічного консультування різних категорій дорослого населення з проблем побудови та реалізації освітньо-професійного шляху особистості ґрунтуються на вихідних положеннях психотехніки (І.Шпільрейн, С.Геллерштейн, А.Гастєв, А.Болтунов, А.Щербаков, В.Чебишев, А.Журавський, Н.Бернштейн, Б.Теплов), психології праці (І.Бойко, К.Гуревич, В.Димерський, В.Зінченко, Б.Ломов, Е.Мілерян, Д.Ошанін, Д.Панов, В.Шадріков); філософсько-психологічних ідеях людиноцентризму (І.Зязюн, В.Кремень, С.Максименко), психологічних теоріях особистості, діяльності, мотивації, особистісно-орієнтованого виховання (І.Бех, В.Вілюнас, Л.Виготський, Г.Костюк, О.Леонтєв, А.Маслоу, С.Рубінштейн, А.Петровський, В.Петровський, К.Роджерс, В.Рибалка, Т.Титаренко, Х.Хекхаузен); психологічних засадах професійного самовизначення, профорієнтації і профвідбору, готовності до професійної праці (О.Донченко, Е.Зеєр, Є.Клімов,

Є.Мілерян, І.Назімов, Д.Ніколенко, П.Перепелиця, В.Моляко, А.Осницький, Н.Побірченко, М.Пряжніков, В.Синявський, Б.Федоришин) [1; 2; 3].

Психологічне консультування з проблем кар'єрного розвитку особистості розуміється як засіб недиригентного психологічного впливу на людину, зокрема па процес освітньо-професійного самовизначення та забезпечення формування особистісного ставлення до професійної діяльності на основі врахування унікального життєвого ті професійного досвіду кожної особистості. Під час такого консультування у людини поступово формується готовність до усвідомленої розбудови, корекції та реалізації перспектив кар'єрного зростання, готовності розглядати себе у часі, самостійно відшукати і збагачувати сенси власної професійної діяльності. Основним завданням кар'єрного консультування є формування нешаблонних способів дії, які дозволяти б самореалізуватися особистості відповідно до її кар'єрних орієнтацій, професійних ресурсів з урахуванням вимог професійної діяльності до людини.

Модель психологічного консультування різних категорій дорослого населення з проблем кар'єрного розвитку включає такі компоненти: діагностико-формульальний (визначення замовлення людини і формування в неї позитивного ставлення до консультативної допомоги з проблем кар'єрного розвитку особистості); діагностико-прогностичний (визначення та аналіз очікувань людини); операційно-технологічний (вибір діагностико-консультативних засобів та реалізація стратегій, методів та технологій консультування); результативно-прогностичний (аналіз досягнених результатів, визначення подальшої мети професіоналізації особистості). Використання даної моделі надало можливість визначити, що цілі кар'єрного консультування мають свої особливості, і досить часто планування кар'єри, кар'єрний розвиток або досягнення певного успіху і соціального статусу клієнтами не виділяється як проблема. Слід зазначити, що характер запиту не завжди усвідомлюється клієнтом в силу того, що сформульована проблема, як правило, є наслідком, а виявлення першопричини виступає завданням психолога-консультанта. Консультації, як правило, спрямовані на допомогу у визначенні, усвідомленні та

диференціації кар'єрних цілей і способів їх досягнення з урахуванням як особистісних якостей суб'єкта кар'єри, так і соціальних, організаційних, технологічних умов, що визначають процес планування кар'єри та розробки заходів, що забезпечують ефективність реалізованої кар'єрної діяльності. На сучасному етапі найбільш затребуваними є послуги психологів - консультантів, які можуть надати комплексний міждисциплінарний підхід до вирішення проблем, враховуючи складність кар'єри як явища, процесу і результату діяльності суб'єкта.

У концентрованому вигляді сутність психологічного кар'єрного консультування можна звести до роботи за такими основними напрямками: виявлення зовнішніх і внутрішніх умов та детермінант кар'єрного розвитку людини; визначення мети, мотивів і спрямованості особистості; корекція бачення власної кар'єри (типу, виду траєкторії, досягнень, успіхів та можливих невдач в процесі реалізації кар'єри тощо); профілактика регресу, синдрому вигорання; зниження негативних наслідків кар'єрних криз. Консультанти - психологи можуть надати допомогу у вирішенні завдань, що впливають з основних напрямів: в оцінці особистісних характеристик, емоційно — вольових якостей, здібностей, загальної і соціальної самоефективності особистості (психодіагностична програма оцінки кар'єрних компетенцій); у вдосконаленні рефлексії, самоконтролю і формуванні успішності як особистісної якості суб'єкта кар'єри (тренінги, ділові ігри, проектна діяльність тощо); у побудові ефективних моделей поведінки, кар'єрної діяльності та успішної міжособистісної взаємодії; у формуванні конкурентоспроможної і стресостійкої особистості.

Особливе місце в консультаційній діяльності психолога – консультанта займає робота (профілактика, пом'якшення) регресивного розвитку особистості, попередження професійної деформації та емоційного вигорання. Цьому сприяє корекція індивідуальної концепції суб'єкта кар'єри, тобто його уявлення про те, «що таке добре і що таке погано» в сучасних умовах. Метою психологічного консультування в цьому випадку є формування почуття адекватності, розвиток

адаптивності, що в широкому сенсі працює на узгодження рівня розвитку особистості суб'єкта кар'єри з вимогами його системного оточення і визначення напрямку і методів самоаналізу та самооцінки. Іноді консультаційна підтримка потрібна суб'єкту кар'єри для більш ефективного здійснення щоденних обов'язків. Перелік завдань персонального психологічного консультування з проблем кар'єри охоплює широке коло питань. Основними результатами індивідуального консультування з проблем кар'єри є: а) цілеспрямоване зміна технології міжособистісної та організаційної взаємодії, структури кар'єрної діяльності; б) адаптація суб'єкта кар'єри до сучасних соціально-економічних умов; в) виявлення сутності соціально-психологічних проблем, допомога в їх усвідомленні та визначення можливостей ресурсного потенціалу суб'єкта кар'єри [4; 5].

Таким чином, кар'єрне консультування як складова професійної діяльності психолога включає: психологічний супровід вибору кар'єри, визначення ступеня узгодженості життєвих, професійних цінностей та ідеалів, професійних нахилів та здібностей, рівня домагань і професійних намірів, кар'єрних компетенції особистості; психологічний супровід планування кар'єри - допомогу у професійній побудові та прогнозуванні кар'єрних планів, формуванні внутрішньої готовності суб'єкта кар'єри до усвідомленого і самостійного проектування кар'єри, у виборі способів їх здійснення, аналізі особистісного кар'єрного потенціалу і зовнішніх факторів, в оцінці можливих ризиків і засобів їх уникнення або подолання; психологічний супровід реалізації кар'єри — найбільш тривалого у часі періоду здійснення кроків, передбачених кар'єрним планом; психологічну допомогу в оцінці і корекції кар'єри. Консультування з питань кар'єри охоплює широкий спектр найрізноманітніших проблем, вирішення яких сприятиме більш успішному та цілеспрямованому-професійному розвитку різних категорій дорослого населення.

Література:

1. Васьківська С.В. Основи психологічного консультування:

навчальний посібник / С.В. Васьківська. – К.: Четверта хвиля, 2004. – 256 с.

2. Крушельницька О.В., Мельничук Д.П. Управління персоналом: навчальний посібник / О.В. Крушельницька, Д.П. Мельничук. – К., «Кондор». – 2003. – 296 с.

3. Лукашевич М.П. Соціологія праці: підручник / М.П. Лукашевич. – К.: Либідь, 2004. – 440 с.

4. Психологія профорієнтації в системі педагогічної освіти: монографія / Єгорова Є.В, Ігнатович О.М, Кобченко В.В, Литвинова Н.І, Марченко І.Б., Мерзлякова О.Л., Синявський В.В., Татаурова Г.П., Шевенко А.М.;[за ред. О.М. Ігнатович.] – К.: Педагогічна думка, 2014. – 375 с.

5. Психодіагностичне забезпечення профорієнтації в системі педагогічної освіти: посібник / [Єгорова Є.В, Ігнатович О.М, Кобченко В.В, Литвинова Н.І, Марченко І.Б., Мерзлякова О.Л., Синявський В.В., Татаурова-Осика Г.П., Шевенко А.М.; за ред. О.М. Ігнатович] – К.: Педагогічна думка, 2014. – 282 с.

6. Професійна орієнтація: підручник / [Єгорова Є.В, Ігнатович О.М, Кобченко В.В, Литвинова Н.І, Марченко І.Б., Мерзлякова О.Л., Синявський В.В., Татаурова-Осика Г.П., Шевенко А.М.; за ред. О.М. Ігнатович] – К.: Педагогічна думка, 2014. – 283с.